

Sasanka otwarta i obuwik pospolity

1. O gatunkach

Sasanka otwarta jest jednym z najwcześniej kwitnących gatunków przedwiosnia, a jej okazałe, fioletowoniebieskie kwiaty ożywiają i zdobią zimowe runo borów. Cecha charakterystyczna tej pięknej rośliny to gęsty kożuszek białawych włosków, okrywających młode pędy, liście, pąki i kwiaty. Chroni on roślinę przed wczesnowiosennymi mroźnymi nocami.

Sasanka występuje w widnych borach sosnowych, a zwłaszcza na ich skrajach, w miejscach silnie nasłonecznionych o charakterze ciepłych, suchych muraw czy wrzosowisk. Jako ciepło- i wapniolubna roślina, typowa dla strefy euroazjatyckich stepów, spotykana była także w murawach kserotermicznych na zboczach o południowej wystawie.

Obuwik pospolity to jeden z naszych najbardziej rozpoznawalnych storczyków. Wyróżnia się oryginalną budową kwiatu przypominającego kształt trzewika. Ten pokaźny, charakterystyczny żółty „bucik” pełni funkcję pułapki na owady, służącej do chwytania, a następnie zmuszania uwięzionych do poszukiwania jedynej drogi ucieczki, podczas której może dojść do zapylenia. Kwitnie od połowy maja do czerwca. Rozwój siewek uzależniony jest od obecności specyficznych grzybów, a pierwsze kwiaty pojawiają się dopiero po 6-8 latach rozwoju. Występuje w warunkach średniego lub niewielkiego ocienienia, w widnych lasach liściastych, ciepłolubnych zaroślach, murawach kserotermicznych, a nawet w wilgotnych lasach na skrajach alkalicznych torfowisk; zawsze jednak niezbędna jest zasobność podłoża w jony wapnia. Preferuje gleby ubogie w azot, o odczynie zbliżonym do obojętnego.

2. Problemy

Najpoważniejsze zagrożenie dla sasanki stanowi ocienienie powodowane przez drzewa (zwłaszcza świerk), krzewy (np. inwazyjna czeremcha amerykańska) i wysokie byliny (maliny i inne). Sasanka otwarta jest rośliną bardzo odporną na pożary runa; uważa się wręcz, że ogień sprzyja jej odnawianiu się. Największe, najsilniej rozgałęzione osobniki spotka się właśnie na wypalanych lub wypasanych stanowiskach. Okresowe zaburzenia sprzyjają wytwarzaniu większej liczby kwiatów i owoców. Powszechnie obserwowane, masowe zanikanie stanowisk sasanki spowodowane jest przez spontaniczne procesy ekspansji gatunków ocieniających runo po zaprzestaniu tradycyjnych form użytkowania (wypasu, grabienia ściółki) i ograniczeniu roli naturalnych zaburzeń (np. pożarów). W ekosystemach nieleśnych (murawach, wrzosowiskach), po zaniechaniu wypasu, występowanie sasank ogranicza sukcesja wtórna.

Zagrożeniem dla obuwików jest pogarszanie warunków świetlnych na skutek rozwoju warstwy krzewów, a miejscami także wykopywanie dziko rosnących roślin do upraw przydomowych i zrywanie kwiatów.

3. Działania

Sasance otwartej służy kształtowanie wielogeneracyjnych, widnych drzewostanów sosnowych bez udziału silnie zacieniającego runa świerka, z luźną warstwą krzewów złożoną z jałowca i mszysto-krzewinkowym runem. Dostęp do światła zapewnia się, eliminując (poprzez wykaszanie, ręczne wykopywanie) ekspansywne gatunki runa, a także krzewy i drzewa (zwłaszcza świerk). Aby umożliwić kiełkowanie i rozwój młodych osobników, w obrębie stanowisk przygotowuje się miejsca z odkrytą glebą, pozbawione zarówno warstwy ściółki, jak i konkurencji innych gatunków roślin.

W przypadku obuwika prowadzone są zabiegi czynnej ochrony polegające na usuwaniu części drzew i krzewów, aby zmniejszyć ocienienie oraz kształtować polany, na których występuje. Często niezbędne

jest również koszenie lub wycinanie ekspansywnych gatunków roślin zagrażających stanowiskom obuwika.

4. Przykłady

Zabiegi ochronne dla ochrony sasanki otwartej prowadzone są na powierzchni prawie 36 ha. Nadleśnictwa w obrębie stanowisk tego gatunku wykaszają gatunki ekspansywne, usuwają gatunki inwazyjne oraz świerki ocieniające stanowiska sasanek.

Stanowiska obuwika w projekcie chronione są na powierzchni około 16,5 ha. Prace polegają przede wszystkim na usuwaniu drzew, krzewów i roślin ekspansywnych ocieniających skupiska gatunku.

Zabiegi prowadzone są przez nadleśnictwa w Ostoi Narwiańskiej, Ostoi Knyszyńskiej, Ostoi Augustowskiej i w Myszynieckich Borach Sasankowych.

5. Ciekawostki

Kwiaty sasanki otwartej stulają się podczas chmurnej, zimnej pogody. Podczas chłódów w ich puszystych, włóchatych kwiatach szukają schronienia owady – zwłaszcza trzmiele.

Czynniki klimatyczne mają istotny wpływ na kondycję sasanki, w tym intensywność kwitnienia czy liczbę osobników. Łagodne zimy z okresami ocieplenia oddziałują niekorzystnie, natomiast lata mroźne, z większą pokrywą śnieżną sprzyjają poprawie stanu i liczebności roślin.

Kwiaty obuwika stanowią przykład kwiatów pułapkowych, zapylanych przez dzikie pszczoły. Owady wabi zapach przypominający mieszaninę woni wanilii i cytryny. Po wejściu do środka rozdętego „trzewika”, owady znajdują się w pułapce, a jedyna droga wyjścia wymaga zabrania ze sobą pyłku lub dokonania zapylenia pyłkiem przyniesionym z innego kwiatu. Obuwici nie wydzielają co prawda nektaru, jednak w głębi kwiatu znajdują się jadalne włoski, równocześnie wskazujące owadom jedyną drogę, którą mogą wydostać się z pułapki. Jednak wiele uwięzionych w niej owadów nie jest w stanie jej opuścić – i ginie.

Podobnie jak u innych storczyków, aby z nasiona wyrósł nowy obuwik, niezbędna jest obecności grzybów mikoryzowych, żyjących w symbiozie z rośliną. Obuwik pospolity należy do roślin długowiecznych; wiele okazów osiąga nawet wiek 30 lat.

6. Mapa

Łomża, Supraśl, Knyszyn, Żednia, Waliły, Myszyniec, Augustów, Pomorze, Szczebra, Miechów, Międzyrzec, Strzelce, Pińczów